

ЛИСТУВАННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Листи Лесі Українки — це окремий рід творчості поетки. Вона її писала дуже-дуже багато і так піддержувала зв'язки з рідними, знайомими, з літературним і мистецьким світом. В них видялася вона своєю почуття, своїми думками і настроїм так щиро, безпосередньо, як їх в даний мент переживала. Вона любила писати листи, писала їх нерідко по вісім денно і була в листуванні дуже акуратна. Тому то й її листів назбиралося багато. Воєнні роки астигли вже на віки зникли деякі з них (листування з Старицькою-Черняхівською, проф. Сімовичем, Миколою Федюшкою), деякі збереглися у Львові, велика частина була в Києві в Інституті ім. Шевченка та в бібліотеці Академії Наук (листи до рідні), частину готувала до видання її друг, академік А. Кримський. Коли б вони погинули, була б шкода, яка ніколи і нічим не дається направи. Вправді у виданні творів Лесі Українки в Києві XIII том мав бути присвячений листуванню, але цей том не появився в друку. З усіх відомих мені 230 листів Лесі Українки було друкованих усього 30, коли не враховувати кілька листів, які я навела у цілості в своїй праці про листування Лесі Українки з Павликом. В 1923 р. появилася Лесі Українки до матері (8) і брата (2) з рр. 1904—1913, друковані в „Червоному Шляху”, 1923 кн. VI—VIII, що багато внесли нового в розуміння творчості Лесі Українки. В „Україні” 1924 р. — листи до Коцюбинського, 1925 в Л. НВ. кн. X, шість листів до Надії Кибальчич з рр. 1908—1911, коли поетка „вироблювала собі право на життя” по чужоземних цілющих водах і підсоннях. Подаючи свої товарищі відомості про умови життя в Сан-Ремо, вона так дружньо цікавилася долею і творчістю своєї товаришки літературної праці, так щиро піддержувала її на силах. В 1920 р. в Збірнику Української Академії Наук ч. 157 є один лист до Кримського з подякою за вискази співчуття після смерті Драгоманова, в „Україні” 1926 II—III лист до М. Старицького з побажаннями, в глухійсому альманаху „Вперед” з 1929 р. 3 листи до Федора Петруненка з 1911—1913 р., з дуже інтересними літературними плянами перекладів французьких поетів Верлена і Вергарна. В 1930 р. моя праця про листування з М. Павликом з рр. 1891—1907, вкінці 1933 р. книжка проф. В. Сімовича про листування Лесі Українки з О. Маковеем у видавництві „Хортиця”. Це все, що мені відомо.

Не друковані досі листи Лесі Українки до М. Драгоманова, які, мабуть, пропали в воєнній хуртовині і збереглися в моїй копії та, мабуть, в копії Гліба Лазаревського. Листи до Павлика зберігаються в Національному Музею у Львові, листи до І. Франка в бібліотеці НТШ у Львові (я їх приготувала до друку до збірника в честь Франка, який, на жаль, не появився). В бібліотеці є ще 6 листів до В. Гнатюка, кілька листів до В. Лукича, Миколи Ганкевича, М. Грушівського, О. Луцького. У проф. Ф. Колесси зберігаються листи Лесі Українки до нього. Велика збірка прекрасних листів до Ольги Кобилянської (57) з рр. 1891—1913 зберігається в родині Кобилянської в Чернівцях.

Листів до Драгоманова є 28 — між роками 1888—1894. З 1889 р. жив Драгоманів у Болгарії. За ним пройшло вже 15 літ емігрантського життя в Женеві, та він все однаково живим інтересом відносився до справ життя своєї батьківщини. Українське життя з кінцем 80 і 90 рр. минулого століття наило кількома річищами. Головне офіційне — „народовецьке”, що недавно відвоювало провідну роль від москвофілів. Органом його була „Правда”, яка в тому часі була речником угодової політики з поляками. Леся Українка поставилася до цього напрямку крайньо негативно. Друге річище це радикальна партія, яка спиралася на українські селянські маси і старалася вивести їх на арену політичного життя. Третє — зародження Соціал-демократичної партії, що плала вже на духовій території польській та загортала в себе й українські елементи. Драгоманів, Леся Українка, Франко і Павлик приєдналися до другої течії, і саме в їхньому листуванні лишилася жива відбитка тих років, з їх хвилюванням, боротьбою, надіями і розчаруваннями. В цьому часі Леся Українка і М. Драгоманів були однодумцями, тільки що Леся Українка більш маркантино, гарячіше і яскравіше ставила національну проблему, вона її більш відчувала, тоді як її старшим товаришам здавалося, що ця проблема переможена ідеєю соціалізму. Все своє життя — від маленької дитини, коли з оповідань матері і листів дядька-емігранта набирала пошани до нього, коли вчилася у нього та, жертвуючи часом і здоров'ям, переписувала по чужоземних бібліотеках його твори для видання — аж до хвилини, коли своєю рукою закрила йому очі, завжди була йому великим другом, духовою дитиною, що її розвиток пішов далі і не дав застигнути в спільності. Вона писала: „я хочу бути Вашою ученицею і заслужити собі право зватися так, а коли на мене впаде частина тих прикростей та інкримінацій, які дістаються Вам, то я об тім не буду журитися ні трохи”. Вона з усією щирістю і довірою прислухається до його літературних і наукових порад, приймає його теми, перекладає для нього, вглиблюється в історію. І подібно, як Драгоманів, захоується в первісне християнство з його героями і мучениками, що вказували стільки душевного гарту. Вони назавше стають її ідеалом і вона оживляє їх, втілюючи в них свої переживання і переживання рідного їй громадянства. Вона прохає в улюбленого дядька пора-

ди в справі етнографічних записів, ділиться своїми успіхами, своїми плянами перекладів з європейської літератури, які мають прорубати вікно в Європу — цей, на думку Драгоманова, світ високої культури, де людське достоїнство у високій ціні. Як часто саме Леся Українка збирала його з його засліплення Європою, вказуючи на галицькі відносини, нібито європейські, а такі дивні і незрозумілі для неї, „півазятки”, як називав її Драгоманів.

Ще більший жмуток листів до Павлика (75) зберігається в Національному Музею. З Павликом жила Леся Українка у великій дружбі. Їх думки спільний світогляд ідеалістів-мрійників про кращу долю людства, які дороги до цього ідеалу вбачали в соціалізмі. Щоправда, були вони різні вдачею. Леся Українка гаряча, запальна, але з критичним розумом — часто не мирилася з Павликом, в якого вдачі було щось з безстрастності святого і з упертості жінки. Та контрасти притягаються, і Леся все вважала Павлика своїм другом. Їх інтереси були спільні по більшій частині в сфері політичній, світогляду національного, громадського, релігійного.

Зате в листах до Івана Франка зійшлися поет з поетом і поплала мова щира і зворушлива. Тут виявилася і її вдача поета, уміння вглянути у найглибшу глибину душі, зрозуміти з одного натаку, відчутти недосказане. Тут, так як і в листах до О. Кобилянської, вона розкриває свою душу. З цих листів зрозуміємо, як почався в її схвилюваній душі із сподуки реального життя і мрії не один творчий задум. Для другів відкриває вона і тайни своєї творчої роботи, свої болі, терпіння і сумніви. Ми вже не тільки подивляємо „Одержиму” як твір, не тільки хвилюємося настроями героїні, але знаємо, що це поетка своїми власними нервами пережила цю велику трагічну любов і ненависть, що цей твір визволив її з розпачу після втрати друга і після втрати віри в друзів. Вона гарячими словами відзивається на Франковий розпачливий крик душі творця, якого будні і недолі життя приневолюють вбивати найкращі діти. На плач його дітей відзиваються теж її діти, що їх мусіла принести в жертву обставинам. І зароджується в її душі зав'язок драми про мистця серед громади пуритан, що не потребує, ні не розуміє його душі. Із листів її до друзів бачимо, що Леся все ж таки в першу чергу була поетом-ліриком, що програмовою поеткою вона ніколи не була, всупереч критикам, які часто корили її за брак тенденції, всупереч другові Павликові, який з фанатизмом доктрина відвернувся від неї, коли вона не пішла за його вказівками на літературному шляху. І хоча дорогим другом звала вона Павлика, а Франка тільки дорогим учителем (chaire maitre), то все ж таки Франковим читанням вона дружньо співчувала, а Павликову непохитність ставила собі за взір.

Вершок мистецтва листування — це її листи до Ольги Кобилянської. Їх треба читати, бо розповідь спрофанувала б увесь чар цієї дивної душевної любові. В них навіть реального імення немає — є два „хтось” — хтось білий і хтось чорний — яких звела на часок їх творчість, а зв'язала на все життя туга і мрія.

Лишився в копії один лист до Сергія Констянтиновича Мержинського, що так, як і Ольга Кобилянська, був другом її душі — та, на жаль, скоро її покинув.

Коли ми зложимо всі ці листи разом за датами, проходить перед нашими очима фільм життя поетки, не такий вже нецікавий і безбарвний, як здавався деяким біографам. Є в ньому багато дії, чину і праці, є велике трагічне кохання, є дружба, є подорожі по цілій майже Європі, співпраця в громадських гурт-

(Докінчення статті з 7-ої стор.)

ках, поміч друзам і знайомим. Є, врешті, героїчна боротьба з недугою, а насамперед — творча праця, що висотувала життя з поетки, що наповнювала її твори її власною живою кров'ю, яка переливається живими струмками в душі читачів.

Ідучи за ходом її відомих нам листів, від першого автопортрету з 1888 р., післаного дядькові, до останнього — автокоментарія до „Камінного Господаря“, в листі до Ольги Кобилянської з 1913 р., бачимо, як зростала вона внутрішньо і оформлювала себе, як людина, як громадянка, як поетка.

Ще перед війною я готовила ці листи до друку. Збирала, переписувала, коментувала. Жінки, що працювали біля кооперативи „Народне Мистецтво“, вже думали зібрати гроші на наклад. Наукове Товариство мало їх видати. Акад. Возняк і проф. Сімович обіцяли свою поміч і досвід. Війна все розбила. Листи покищо ще не пропали, але супроти взги хвилини і потреби букварів, підручників і іншої необхідної літератури, вони сьогодні серед браку паперу мусять чекати свого часу.

Марія Деркач